

**Наръчник за прокурори
относно правото на
информация, правото
на достъп до адвокат
и правото на правна
ПОМОЩ**

Съдържание

Цел на брошурата	03
Преглед на директивит	04
Ролята на прокурорите в осигуряването на процесуалните права в досъдебната фаза	09
1.1. Правото на информация, достъп до адвокат и правна помощ	09
1.2. Добри практики и препоръки	11
Проект FULL-PROOF	13

ЦЕЛ НА БРОШУРАТА

Тази брошура е предназначена да подпомага прокурорите в ежедневните им взаимодействия със заподозрени и обвиняеми лица. Тя предоставя ясна и достъпна информация, както и предложения, извлечени от установени добри практики, за да подпомогне прокурорите в защитата на правата, заложи в Директиви 2012/13/ЕС (право на информация), 2013/48/ЕС (право на достъп до адвокат) и 2016/1919/ЕС (право на правна помощ).

Тя се основава на предпоставката, че достъпът до ясна, достъпна и практична информация може да подпомогне спазването на правата, установени в тези директиви на Европейския съюз (ЕС).

Тези директиви са част от „**Пътната карта за процесуалните права**“, приета през 2009 г., която има за цел да укрепи процесуалните права на заподозрените и обвиняемите в наказателните производства. Тя обхваща също **правото на устен и писмен превод, презумпцията за невинност и правото на присъствие на съдебния процес**, както и **процесуалните гаранции за деца, които са заподозрени или обвиняеми лица**. Пътната карта беше включена в Стокхолмската програма на ЕС, в която Европейският съвет подчерта, че защитата на правата на заподозрени и обвиняеми лица е основна ценност на Съюза и е от съществено значение за поддържането на взаимното доверие между държавите членки.

ПРЕГЛЕД НА ДИРЕКТИВИТЕ

Директива 2012/13/ЕС относно **правото на информация** в наказателното производство установява минимални правила за гарантиране, че заподозрените и обвиняемите трябва да бъдат незабавно информирани за (i) своите процесуални права, (ii) причините за ареста/обвинението и (iii) да им бъде предоставен достъп до документите по делото навсякъде в ЕС. По отношение на процесуалните права, те трябва да бъдат незабавно информирани за най-малко следното:

- ✓ Достъп до адвокат
- ✓ Правото на безплатна правна консултация
- ✓ Правото да бъдат информирани за обвинението
- ✓ Правото на устен и писмен превод
- ✓ Правото да запазят мълчание

Освен това, при арест или задържане, **на заподозрените или обвинените лица трябва да бъде предоставено писмено писмо за правата им, написано на ясен и прост език**, като те трябва да имат възможност да го прочетат и да го задържат при себе си. Това писмо трябва да включва, в допълнение към посочените по-горе права, следното:

- ✓ правото на достъп до материалите по делото;
- ✓ правото да се уведомят консулските власти и едно лице;
- ✓ правото на достъп до спешна медицинска помощ;
- ✓ максималния брой часове или дни, през които заподозрените или обвинените лица могат да бъдат лишени от свобода, преди да бъдат представени пред съдебен орган.

Примери за образец на писмо за правата в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест (ЕЗА) могат да бъдат намерени съответно в приложения 1 и 2 към [директивата](#).

Заподозрените и обвиняемите трябва също да бъдат информирани в достатъчна степен за престъпното деяние, в което са заподозрени или обвинени, за да могат ефективно да упражнят правото си на защита и да за се гарантира справедливост на производството. Те трябва също да бъдат информирани за причините за ареста или задържането, включително за конкретното престъпление.

На последно място, те (и техните адвокати) трябва да имат свободен достъп до основни документи, за да оспорят законността на ареста или задържането, както и до всички веществени доказателства (включително оправдателни), които се съхраняват от органите.

За по-подробно описание, моля, вижте Наръчника на Fair Trials за Директивата за правото на информация, достъпен [тук](#). За кратко представяне на основните точки от Директива 2012/13/ЕС, моля, вижте докладите на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)“ и „[Права на заподозрени и обвинени лица в ЕС: превод, устен превод и информация](#)“ които включват специални раздели за правото на информация. Следният доклад от проекта на ЕС „От закона към практиката: укрепване на процесуалните права при полицейско задържане (ProRPC)“, който предоставя обзор на стандартите, регионалните предизвикателства и примери за обещаващи практики, също е достъпен [тук](#).

Директива 2013/48/ЕС относно **правото на достъп до адвокат** установява основни изисквания относно правата на заподозрени и обвинени лица в наказателни производства и в случаи на европейска заповед за арест. Тя се прилага от момента, в който лицето бъде уведомено от властите, че е заподозряно или обвинено в престъпление, до приключването на наказателното производство.

Тази директива се основава до голяма степен на принципите и стандартите, установени в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, като например [делото Salduz срещу Турция \(2008 г.\)](#), според което достъпът до адвокат от първия полицейски разпит е основно изискване за справедлив процес и че ограниченията на това право като цяло невъзвратимо нарушават правата на защитата.

Член 3, параграф 2 уточнява, че обвиняемите или заподозрените имат право на достъп до адвокат без неоправдано забавяне, от най-ранния от следните моменти:

Освен това трябва да се гарантира поверителната комуникация с адвоката, ефективното му участие по време на разпита и присъствието му при ключови действия по разследването. Директивата изисква също така, ако статутът на дадено лице се промени от свидетел на заподозрян, разпитът да бъде незабавно прекратен и лицето да бъде информирано за правата си, включително правото на достъп до адвокат. По отношение на процедурите по ЕЗА директивата гарантира достъп до адвокат в държавата на изпълнение и възможността за назначаване на такъв в държавата на издаване.

В извънредни случаи могат да бъдат допуснати определени временни ограничения, по-специално когато съществува „спешна необходимост да се предотвратят сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице“ за действителни или потенциални жертви.

Директивата позволява също така на заподозрените или обвиняемите да се откажат от правото си на достъп до адвокат, при условие че отказът е добровolen, информиран, недвусмислен и може да бъде оттеглен по всяко време.

За по-подробно обяснение и кратък преглед на основните разпоредби можете да се запознаете със следните материали: докладът на Агенцията на Европейския съюз за основните права „**Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест**“ и набор от инструменти на Fair Trials **относно Директивата за достъп до адвокат**.

Директива 2016/1919/ЕС относно **правото на правна помощ** установява общи минимални стандарти за достъп до държавно финансирана правна помощ за заподозрени, обвиняеми и издирвани лица в производства по европейска заповед за арест. Нейното значение се състои в гарантирането на равен достъп до правосъдие и защитата на правото на справедлив процес.

Настоящата директива е тясно свързана с Директивата за правото на достъп до адвокат и има за цел да гарантира същото право чрез публично финансиране, т.е. финансиране от държава членка на помощта от адвокат, като по този начин позволява упражняването на правото на достъп до адвокат и осигурява неговата ефективност.

Тя се прилага за заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, които се ползват от горепосоченото право на достъп до адвокат съгласно съответната директива и отговарят на един от трите допълнителни критерия:

Лицата са лишени от свобода.

Законът изисква да бъдат подпомагани от адвокат в съответствие с правото на ЕС или националното законодателство.

Са задължени или имат право да присъстват на разследване или събиране на доказателства.

Тя се прилага и за лица, за които е издадена европейска заповед за арест, които имат право на достъп до адвокат при арест от изпълняващата държава, както и за лица, които, макар и да не са били първоначално заподозрени или обвинени, са станали такива по време на разпита.

За да определят дали дадено лице разполага с достатъчно средства, за да заплати адвокат по наказателно производство, държавите членки могат да приложат проверка на доходите, проверка на целесъобразността или и двете. Във всеки случай проверката на целесъобразността се счита за изпълнена при следните обстоятелства: а) когато заподозряно или обвиняемо лице е представено пред компетентен съд или съдия, който да вземе решение за задържане на всеки етап от производството в рамките на приложното поле на настоящата директива; и б) по време на задържането.

Правната помощ трябва да бъде предоставена без неоправдано забавяне и най-късно:

Преди разпит от компетентния орган.

Преди да бъдат извършени каквито и да било действия по разследването или събирането на доказателства.

По-подробно описание и указания за прилагането на настоящата директива могат да бъдат намерени в [доклада на Комисията до Европейския парламент и Съвета](#), а както и в специализирани набори от инструменти за правна помощ, изготвени в рамките на проекти, финансирани от ЕС, и от неправителствени организации (например [наборът от инструменти за транспониране](#) на Fair Trials и Legal Experts Advisory Panel и [наборът от инструменти за Директивата за правна помощ](#)).

Българското законодателство не борави с термина „заподозряно лице“. Независимо от това, директивите на ЕС се прилагат когато лицето е задържано по данни за извършено престъпление или е призовано да дава обяснение за евентуална причастност към престъпление пред полицейски или други органи до образуването на наказателно производство. В такава ситуация то е „заподозряно лице“ по смисъла на директивите на ЕС. Обхватът на понятието „наказателно производство“ в българското законодателство е по-тесен от този в директивите.

РОЛЯТА НА ПРОКУРОРИТЕ В ОСИГУРЯВАНЕТО НА ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ПРАВА В ДОСЪДЕБНАТА ФАЗА

Настоящата брошура е предназначена за прокурорите, които работят в сътрудничество с полицията и действат като водеща институция в наказателните разследвания, като оценяват и събират доказателства, за да определят дали да повдигнат обвинение и, ако да, какво.

Основните принципи, които ръководят прокурорите, включват действие в обществен интерес, независимост, безпристрастност и служене на закона. В съответствие с тези принципи прокурорите играят централна роля в защитата на основните принципи на правосъдието и в гарантирането на справедливо и законно провеждане на наказателните производства.

За тази цел при подготовката на делото и при всички контакти със заподозрени или обвиняеми е от съществено значение да се зачитат правата на всеки индивид, като се гарантира, че те се третират с достойнство, почтеност и уважение. В този контекст презумпцията за невинност представлява основна процесуална гаранция.

1.1. Правото на информация, достъп до адвокат и правна помощ

По отношение на **правото на информация**, прокуратурата трябва да гарантира, че заподозрените и обвиняемите напълно разбират правата, които им са съобщени от полицията. За да се постигне това, правата трябва да бъдат обяснени на ясен и достъпен език, като на заподозрените и обвиняемите се даде възможност да задават въпроси и да получават отговори на прост, ежедневен език, включително:

- ✓ правото на достъп до адвокат;
- ✓ правото на безплатна правна помощ и условията за получаване на такава помощ в съответната юрисдикция;
- ✓ правото да бъдат информирани за обвинението;
- ✓ правото на устен и писмен превод;
- ✓ правото да запазят мълчание.

Прокуратурата трябва също така да гарантира, че задържаното или арестуваното лице е получило **писмено писмо за правата си**, в което се посочват следните права:

- ✓ правото на достъп до материалите по делото.
- ✓ правото да се уведомят консулските власти и едно лице.
- ✓ правото на достъп до спешна медицинска помощ.
- ✓ максималния брой часове или дни, през които заподозрените или обвинените лица могат да бъдат лишени от свобода, преди да бъдат представени пред съдебния орган.

Правото на достъп до адвокат трябва да бъде гарантирано при арест или задържане, преди разпит и по време на наказателното производство. Присъствието на адвокат по време на разпита трябва да бъде разрешено, а ефективното му участие — позволено. Комуникацията между заподозрените или обвиняемите и техните адвокати трябва да бъде улеснена, за да се спази това право, включително чрез осигуряване на достатъчно време, подходящо място, необходимите средства (като достъп до телефон или видеоконферентна връзка, ако това е разрешено съгласно националното законодателство) и пълно зачитане на поверителността на комуникациите им.

Освен това, ако дадено лице няма финансови средства да си наеме адвокат, трябва да му бъдат ясно обяснени приложимите механизми и условия за **достъп до правна помощ** съгласно съответното национално законодателство.

Правото да запазят мълчание трябва да се зачита, когато заподозрени или обвиняеми решат да не отговарят на въпроси, които могат да доведат до самоуличаване. След като дадено лице е изразило решението си да мълчи, то не трябва да бъде принуждавано да говори, а мълчанието му не трябва да се тълкува като доказателство за вина.

Като отговорни за досиетата по делата, прокурорите трябва да гарантират, че на заподозрените или обвиняемите, или на техните адвокати, се предоставя навременен **достъп до материалите по делото**, необходими за подготовката на защитата.

Прокуратурата действа като ключова гаранция, като съществен филтър за установяване на нарушения на процесуалните права на ранен етап от производството.

В този контекст тя трябва активно **да гарантира ефективното упражняване на всички тези права и да проверява дали заподозрените или обвиняемите лица не са били насърчавани или съветвани да се откажат от някое от тях.**

Когато бъде установено нарушение, прокуратурата трябва незабавно да предприеме **подходящи коригиращи мерки** и, когато е приложимо, да поиска обявяване за невалидни на процесуалните действия, извършени в резултат на или във връзка с нарушението.

Ранната намеса е от съществено значение за гарантиране на процесуалната справедливост, за да не бъде компрометирано разследването и да се избегнат ненужни забавяния в производството.

1.2. Добри практики и препоръки

В таблицата по-долу са представени избрани добри практики и препоръки, идентифицирани чрез документално проучване, заедно с ключови въпроси, подчертани по време на теренното проучване, проведено в рамките на този проект. Тези предложения имат за цел да подпомогнат прокурорите в спазването на процесуалните права и осигуряването на справедливи и ефективни наказателни производства.

Добри практики и препоръки за прокурорите

Избягвайте да задавате допълнителни въпроси или да оказвате натиск, ако заподозряното или обвиняемото лице е изразило решението си да запази мълчание.

Уверете се, че заподозрените или обвиняемите лица и техните адвокати получават документите по делото навреме, за да подготвят ефективна защита.

Гарантирайте, че заподозрените или обвиняемите лица, които не говорят общ език, дори ако имат известни познания по български език, получават превод на език, който напълно разбират, без да се оказва натиск върху тях да приемат версия на български език.

Осигурете присъствието на адвокат по време на първия разпит на заподозрени или обвиняеми лица, които са особено уязвими (например, имат психически или физически проблеми, увреждания или са неграмотни).

Потвърдете достъпа до психологическа и физическа здравна подкрепа за уязвими заподозрени или обвиняеми лица, за да се гарантира тяхното благосъстояние.

Действайте с чувствителност, когато случаят засяга деца, като гарантирате, че производството се провежда по начин, който отчита техните специфични нужди.

Уверете се, че всички доказателства са събрани в пълно съответствие с основните човешки и процесуални права.

Участвайте или насърчавайте редовното обучение, за да поддържате актуални знания, да споделяте добри практики и да гарантирате спазването на процесуалните права.

Осигурете присъствието на психолог по време на разпитите на деца, които са заподозрени или обвинени в извършване на престъпление.

Бъдете проактивни при установяването на нарушения на процесуалните права и предприемайте подходящи коригиращи мерки в ранните етапи на производството.

Не използвайте информация, предоставена от заподозрян или обвиняем, преди да е бил информиран за своите процесуални права.

Проект FULL-PROOF

FULL-PROOF е проект, съфинансиран от Европейския съюз, чиято цел е да допринесе за рационализирането на наказателното производство чрез цялостно обсъждане на нарушенията на процесуалните права, които се случват в началните етапи на наказателните производства, по-конкретно тези в Директива 2012/13/ЕС, Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/1919/ЕС.

Ако искате да научите повече за този проект, посетете нашия уебсайт на адрес:

www.full-proof.eu

Консорциумът

Португалия

IPS_Innovative Prison Systems

България

Българския хелзински комитет

Италия

Университета в Болоня

Словакия

Академията на полицейските сили в Братислава

Полша

Полската платформа за национална сигурност

Словения

Института за мир

Румъния

Полицейската академия „Александру Йоан Куза“

FULL-PROOF.EU

Съфинансирано от Европейския съюз.

Съфинансирано от Европейския съюз. Изразените мнения и възгледи са само на автора/ авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската комисия. Нито Европейският съюз, нито Европейската комисия могат да бъдат държани отговорни за тях.

